

**BENDRO GYVENIMO NEĮREGISTRAVUS SANTUOKOS TEISINIO
REGLAMENTAVIMO PROBLEMAS****Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė***

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 46 10
Elektroninis paštas ingaieva@mruni.lt*

Pateikta 2007 m. lapkričio 19 d., parengta spausdinti 2008 m. balandžio 25 d.

Santrauka. Lietuvos Respublikos Konstitucija [1] nustato visuomenės požiūrį į šeimą, kurią saugo ir globoja valstybė (38 str.). Ši konstitucinė nuostata yra pagrindas ne tik priimant įstatymus, bet ir sprendžiant daugelį teorinio bei praktinio pobūdžio problemų, atsirandančių sąveikaujant šeimai ir valstybei, asmenybei ir visuomenei. Į ją ypač turėtų būti atsižvelgiama priimant santuokos ir šeimos santykius reglamentuojančius įstatymus. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas [2] įtvirtina vyro ir moters bendrai gyvenančių neįregistravus santuokos (sugyventinių) institutą, kurio nuostatų konstitucingumas kelia abejonių, o taip pat diskutuotina ir dėl pačių Civilinio kodekso (toliau – CK) nuostatų formuluočių nuoseklumo ir aiškumo.

Straipsnyje analizuojama Civilinio kodekso trečiosios knygos „Šeimos teisė“ (toliau – Šeimos teisė) teisės normų, reglamentuojančių bendrą gyvenimą neįregistravus santuokos, santykis su Lietuvos Respublikos Konstitucija bei santuokos institutą reglamentuojančiomis teisės normomis, vertinama teismų praktika, pateikiama užsienio valstybių (Skandinavijos valstybių – ypač Švedijos (atsižvelgiant į tai, kad LR CK nagrinėjamos nuostatos buvo perimtos iš Švedijos teisės aktų), Prancūzijos (atsižvelgiant į „specifinio“ PaCS instituto bruožus) sugyventinių santykių teisinė reglamentacija. Atliktos analizės pagrindu formuluojamos išvados bei pasiūlymai.

Pagrindinės sąvokos: sugyventiniai, šeimos nariai, partnerystė, turto teisinis režimas.

IVADAS

Lietuvos Respublikoje per pastaruosius keletą dešimtmečių tradicinė šeima pradėjo kisti. Nors Lietuvoje vyrauja tradicinės šeimos, pagrįstos registruota santuoka, modelis, tačiau, vykstant spartiems socialiniams ir ekonominiams pokyčiams, jaunesnio amžiaus moterys ir vyrai pradėjo kurti faktinius santuokinius santykius (sugyventiniai), t.y. kurti šeimas neįregistravę santuokos. Gyventojų ir būsto 2001 metų visuotinio surašymo [3] duomenimis, Lietuvoje buvo 55,2 tūkstančio tokių porų. Mieste buvo surašyta 33,6 tūkstančiai, kaime – 21,6 tūkstančiai sugyventinių porų. Daugiau kaip trečdalis (37 proc.) sugyventinių šeimose buvo vaikų iki 18 metų. Sugyventiniai sudarė 3,2 proc. visų šalies gyventojų. Daugelis sugyventinių – 48 proc. vyrų ir 43 proc. moterų – išsituokę. Beveik trečdalis sugyventinių vyrų ir moterų niekada negyveno teisinėje santuokoje.

Palyginus Baltijos šalių gyventojus pagal šeiminių pa-

dėtį, daugiausia sugyventinių užfiksuota Estijoje – 90 (iš 1000 gyventojų), Lietuvoje ir Latvijoje šis rodiklis mažesnis – atitinkamai 32 ir 28. Tokių sugyventinių šeimų paplitimo rodikliai Lietuvoje yra maži. Pastebimas dažnesnis jų iširimasis nei santuokos keliu sukurtų šeimų. Labai nestabilios ir šeimos, kurių sutuoktiniai prieš santuoką kurį laiką gyveno neįregistravę santuokos. Apie penktadalį jų susituokę neišgyvena kartu ir penkerių metų. Demografiniai nurodo, kad tokia šeimos formavimo strategija didina šeimų nestabilumą, – šeimos egzistuoja trumpiau, jos daug dažniau nei šeimos, sukurtos santuokos būdu, išyra [4, p. 24-36]. O labiau išsivysčiusiose valstybėse šeimos kūrimas neįregistravus santuokos jau laikomas praėjusiu ir nepasisekusių eksperimentu ir vis dažniau grįžtama prie tradicinių šeimos kūrimo pagrindų [5; 6]. Todėl sugyventinių instituto analizė santuokos ir šeimos santykių fone tampa aktuali ir svarbi, nes nuo 2001 m. įsigaliojusio Civilinio kodekso normos reglamentuojančios sugyventinių turtinius santykius iki šiol negalioja – ši sritis yra praktiškai netirta, negausi teisminė bei notarinė praktika, o taip pat ir nacionalinė teisinė literatūra šia tema.

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorė, daktarė.

1. SUGYVENTINIŲ SANTYKIŲ TEISINĖ REGLAMENTACIJA IKI 2001 METŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIO KODEKSO

Istoriniu aspektu faktinius santuokinius santykius nagrinėjo Petras Algirdas Miškinis, nurodydamas, kad dar XV a. šeimos kūrėsi tik vyro ir moters susitarimo pagrindu. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šeimos teisėje pasitaikydavo pasaulietinių elementų. Nemaža santuokų dalis, ypač rusiškoje valstybės dalyje, buvo sudaroma neįforminant bažnyčioje, nors bažnytinė santuoka buvo privaloma jau nuo IX a., kai Bizantijos imperatorius Leonas VI Filosofas įsakė santuokas sudaryti tik bažnyčiose. Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Žygimanto I 1509.11.10 rašte visų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų vaitams, burmistrams ir tarėjams buvo konstatuota, kad daugelis žmonių Rusijoje neteisėtai gyvena, imdami žmonas nesusituokia bažnyčiose ir vaikų krikštyti nenori. Tokių reiškinių buvo ir katalikiškoje Lietuvos valstybės dalyje. Tai patvirtina Žygimanto I aplinkraštis, išleistas apie 1540 metus, kuriame pabrėžiama, kad ir tarp katalikų „kiti klaidose gyvena, bažnyčiose nesusituokia ir ...vaikus turi, savo žmonas nuo savęs pavaro, taip pat ir žmonos nuo vyrų pabėga ir už kitų išeina ir tuokiasi“. Laisva santuokos ir ištuokos galimybė turėjo neigiamų padarinių ne tik pačioms šeimoms, bet ir valstybės išdui, todėl valdovas įpareigojo vyskupą siųsti tarnautoją, kuris turėjo ieškoti gyvenančių be bažnytinės santuokos ir juos bausti pagal Romos katalikų įstatymus. Nesantuokinės šeimos buvo išvejamos iš kaimo. Tų laikų šaltiniai moterį, gyvenančią be bažnytinės santuokos, vadino nesantuokine žmona. Nesusituokusios šeimos buvo priimanos kaip faktas. Dažnas jų minėjimas įvairaus lygio valstybės institucijų dokumentuose rodo, kad, nors santuoka be bažnytinių apeigų nebuvo pripažįstama, tokios santuokos egzistavo. Tik išsivyravus bažnytinei santuokai, nesantuokinių šeimų skaičius sumažėjo, išliko tik pačiuose žemiausiuose gyventojų sluoksniuose. Vėliau, ypač XIX a. plintant laisvamanybei, nesusituokusių bažnyčiose žmonių atsiradavo ir kitų gyventojų sluoksniuose [7, p. 67].

Paminėtina, kad teisės aktai, galiojusieji 1918–1940 m., sugyventinių santykių nereglementavo.

Analizuojant faktinių santuokinių santykių arba dar vadinamos faktinės santuokos teisinį reglamentavimą šeimos teisės raidos aspektu, pastebima, kad plačiausiai faktinė santuoka buvo reglamentuojama 1926 m. RTFSR santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodekse [8], kuris nuo 1940 metų gruodžio 1d. galiojo ir Lietuvoje. Jo nuostatos faktinę santuoką pripažino kartu su registruota santuoka. Faktinė santuoka turėjo būti nustatoma teismo sprendimu, konstatavus, kad : 1) vyras ir moteris bendrai tvarko ūkį, 2) neslepia savo ryšių nuo kitų žmonių, 3) tokius ryšius pripažįsta susirašinėjant arba kituose dokumentuose, 4) teikia tarpusavio materialinę paramą, 5) turi vaikų, juos auklėja ir išlaiko. Pagal šio kodekso normas faktinė santuoka galėjo būti nustatyta ir esant kitoms panašioms aplinkybėms. Tačiau faktinį asmenų sugyvenimą teismas galėjo prilyginti faktinei santuokai tikrai dviem atvejais:

1) nustatant sugyventinio teisę į išlaikymą dėl nedarbingumo ir 2) dalijant turtą, įgytą gyvenant kartu. Faktinė santuoka buvo pripažįstama ne bet kokie artimi santykiai, o tik rimti ir ilgalaikiai ryšiai turint tikslą sukurti šeimą [9, p.53–54]. Remiantis šiomis kodekso nuostatomis, per keletą metų faktinė santuoka buvo visiškai prilyginta registruotai santuokai, t.y. įstatymuose buvo analogiškai vertinama ir faktinė, civilinės būklės aktų įrašų institucijose neįregistruota, ir įregistruota santuoka. Ir vienu, ir kitu atveju juridinės pasekmės buvo vienodos [10, p. 20]. Teisinis turto, įgyto faktinių santuokinių santykių metu, režimas atitinkamai įgijo teisinį sutuoktinių, įregistravusių santuoką, turto statusą [11, p. 128–129]. Tokia padėtis buvo pakeista TSRS aukščiausiosios tarybos prezidiumo 1944m. liepos 8d. įsaku „Dėl valstybės pagalbos nėščioms moterims, daugiavaikėms ir vienišoms motinoms padidrinimo, motinystės ir vaikystės apsaugos sustiprinimo, dėl garbės vardo „Motina – didvyrė“ suteikimo ir „Motinos šlovės“ ordino bei „Motinystės medalio“ įsteigimo [12]. Šiuo įsaku faktinės santuokos teisinė galia buvo panaikinta. Asmenims, kurie iki šio įsako įsigaliojimo buvo faktiniuose santuokiniuose santykiuose, buvo leista tokius santykius įforminti įregistruojant santuoką. Ją įregistruojant buvo galima nurodyti faktinių santuokinių santykių pradžią. Nuo to laiko ir buvo laikomas sutuoktinių teisių ir pareigų atsiradimas. Šiuo teisės aktu buvo pripažinta santuokos registracijos svarba, motyvuojant, kad: faktinių santuokų apsauga kelia grėsmę monogamijos principui ir gali paskatinti daugpatystę; faktiniai santuokiniai santykiai išvengia valstybės kontrolės, siekiant nustatyti įstatymines kliūtis santuokos sudarymui, nes faktiniai sutuoktiniai nesikreipia į civilinės būklės aktų įrašų skyrių; atsiranda sunkumų, įgyvendinant daugybę demografinių uždavinių, susijusių su gyventojų duomenų apskaita; faktinių santuokų legalizacija veikia lengvabūdiškų santykių atsiradimą ir t.t. [13, p. 32]. Faktiniai santuokiniai santykiai buvo nepripažįstami ir pagal galiojusio Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso (toliau – Santuokos ir šeimos kodeksas) normas [14], o remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, šeima kuriama santuoka, registruota valstybinėje civilinės būklės aktų registracijos įstaigoje arba bažnyčioje, ir tik tokia ji laikoma visuomenės bei valstybės pagrindu bei didžiausia vertybe.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, perėmęs nuostatas, kad pripažįstama tik santuoka, sudaryta valstybinėse civilinės metrikacijos įstaigose, ir bažnytinė santuokos registracija, sukuria ir naują institutą – bendrą gyvenimą neįregistravus santuokos (sugyventiniai). Šis institutas, jį išanalizavus ir palyginus su santuokos institutu, gali būti vertintinas ir kaip naujos santuokos formos, ir kaip naujas jos registravimo būdas. Kita vertus, yra nuomonių, kad „partnerystė nėra santuokos alternatyva, nes nesuteikia privilegijų, kurias sutuoktiniams garantuoja santuoka. Tai išskirtinai turtinius santykius reguliuojantis institutas. (...) negalima ignoruoti visuomenėje esančių faktinių heteroseksualių porų santykių ir neigti poreikio bent minimaliai ginti silpnesnės tų santykių šalies interesus [15, p. 2–5].“

2. SUGYVENTINIŲ SANTYKIŲ TEISINĖ REGLAMENTACIJA PAGAL 2001 METŲ LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINĮ KODEKSĄ

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso trečiosios knygos „Šeimos teisė“ šeštojoje dalyje „Kitų šeimos narių teisės ir pareigos“ sugyventiniai yra vadinami šeimos nariais. Sąvoka „šeimos narys“ yra išvestinė iš sąvokos „šeima“. Civilinis kodeksas nepateikia „šeimos“ sąvokos, o atskiruose teisės aktuose galime rasti skirtingų jos definicijų, pavyzdžiui, „šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys asmenys, taip pat susituokęs asmuo, su kuriuo teismo sprendimu dėl sutuoktinių gyvenimo skyrium yra likę gyventi jų vaikai, arba vienas iš tėvų, jų vaikai ir įvaikiai iki 18 metų. Į šeimos sudėtį taip pat įskaitomi nesusituokę ir su kitu asmeniu bendrai negyvenantys asmenys nuo 18 iki 24 metų: besimokantieji dieninėse bendrojo lavinimo mokyklose ir kitų formaliojo švietimo įstaigų dieniniuose skyriuose(...)“ [16]. 2007 m. pateiktoje Valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje šeima suprantama, kaip „vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta, artimais giminystės ryšiais susijusi asmenų bendruomenė, valstybės laikoma subjektu [17].“ O sugyventiniai traktuojami kaip šeima socialinės paramos požiūriu [18, p. 407]. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 248 straipsnio 2 dalis nustato, kad nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistruotą santuokos (partnerystę), sutuoktinio tėvai [19]. Analogiškai šeimos narių sąvoką apibrėžia ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 38 straipsnis [20]. Pagal R.Manankovą, šeimos narys yra asmuo, susijęs su tam tikra šeima santuoka, giminyste, įvaikinimu ar kita forma priėmus auklėti vaikus bendru gyvenimu, o taip pat šeimos teisėmis ir pareigomis [21, p. 24]. Aiškindama tokią „šeimos nario“ sąvoką, ji nurodo, kad, jeigu nėra bent vieno iš išvardytų esminių požymių, subjekto negalima vadinti šeimos nariu.

„Šeimos teisės“ 3.229 str. nurodoma, kad vyras ir moteris turi bendrai gyventi neįregistruotą santuokos ne mažiau kaip vienerius metus, ir minimas tokio gyvenimo tikslas – „sukurti šeiminius santykius“, tačiau kaip, esant reikalui, galėtų būti nustatomas pastarasis tikslas, nė viename šio skyriaus straipsnyje neužsimenama. Atkreiptinas dėmesys, kad šeimos santykius sudaro asmeninio ir turtinio pobūdžio santykiai, o CK nuostatos dėl sugyventinių yra skirtos išimtinai tik jų turtinių santykių reglamentacijai, pagal kurią galima interpretuoti, kad šeimos tikslas – tik turto kooperavimas bei kaupimas. Taip pat lieka neaišku, ar bus sugyventiniams išduodami tam tikri partnerystę įrodantys dokumentai (pavyzdžiui, santuokos sudarymo atveju – jos įrodymas – santuokos liudijimas, išduotas civilinės metrikacijos įstaigos (CK 3.23 str.), ir ar jie bus lygiaverčiai santuokos liudijimui? Į minėtus bei kitus klausimus turėtų atsakyti Civiliniame kodekse esančias sugyventinių nuostatas konkretizuojantis įstatymas arba šios nuostatos turėtų būti tobulinamos panaikinant esamas teisės spragas.

Pagal Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir

įgyvendinimo įstatymo [22] 28 str., Civilinio kodekso trečiosios knygos XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistruotą santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. Taigi sugyventiniais yra laikomi asmenys, įregistruotą savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, t.y. turi būti priimtas specialus įstatymas, kuris reglamentuotų sugyventinių partnerystės įregistravimo tvarką. Vidaus reikalų ministerija 2004-02-24 parengė Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruotą santuokos) įstatymo projektą [23], kurio daugelis nuostatų buvo nepakankamai pagrįstos ir išbaigtos [24].

Atsižvelgiant į tai, kad įstatymas dėl partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruotą santuokos) projekto nebuvo įgyvendintas, 2006 m. rugsėjo 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pavedė Teisingumo ministerijai parengti Civilinio kodekso pataisas, susijusias su Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruotą santuokos) registravimu. 2007 m. rugpjūčio 22 d. buvo pateiktas svarstymui Civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.229, 3.230, 3.232, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.229(2) straipsniais įstatymo projektas [25]. Šio projekto nuostatose partnerystė – tai monogamijos principu paremtas vyro ir moters (sugyventinių) bendras gyvenimas surašius ir įregistruotą bendrą pareiškimą dėl partnerystės, sukkeliantis turtinių teisinių pasekmių. Pareiškimas dėl partnerystės tvirtinamas notaro ir registruojamas Vedybų sutarčių registre. Minėtas Civilinio kodekso straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas taip pat nebuvo įgyvendintas ir pagrįstai kritikuojamas [26], pavyzdžiui, apskritai „svarstyti, ar projekte siūlomos pataisos nesuponuoja poreikio keisti Civilinio kodekso III knygos „Šeimos teisė“ XV skyriaus pavadinimą.“ Abejonių kelia ir galimybė vienasmeniškai pareiškimu nutraukti partnerystę išpėjus kitą sugyventinį per notarą prieš du mėnesius (Projekto 3.229² straipsnio 3 dalis), nes juk kalbame apie *tikslą – sukurti šeimos santykius*, kuriems būdingas tęstinumas, gyvybės pratęsimas ir palikuonių susilaukimas bei kitos teisinės pasekmės, todėl šių santykių negalima sutapatinti, pavyzdžiui, su eiliniu sandoriu.

Vertinant Civilinio kodekso „Šeimos teisė“ šeštosios dalies nuostatas, numatančias sugyventinių instituto sukūrimą, galima teigti, kad šiomis nuostatomis sugyventiniai yra prilyginami sutuoktiniams, t.y. „Šeimos teisės“ šeštoji dalis yra skirta ne šeimos nariams, bet faktinių sutuoktinių santykių įteisinimui, todėl Civiliniame kodekse tikslinga suformuluoti normas dėl faktinių santuokinių santykių nustatymo.

Atsižvelgiant į tai, kad minėti Projektai dėl partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruotą santuokos) nebuvo realizuoti, teisminė bei notarinė praktika dėl partnerystės įregistravimo nėra susiformavusi, tikslinga paanalizuoti teisminę bylą, išnagrinėtą Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 26 d. pagal pareiškėją H.J.skundą atsakovams Pravieniškių I-ųjų pataisos namų administracijai, Kalėjimų departamentui prie teisingumo ministerijos dėl aktų panaikinimo [27].

Teisėjų kolegija, nagrinėdama bylą, nustatė, kad nuteistasis H.J. kreipėsi į Kauno apygardos administracinį teismą, prašydamas panaikinti Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos raštus: 2003 09 11

Nr.16/07 1994 ir 2004 06 17 Nr.16/07 730 „Dėl ilgalaikių pasimatymų su sugyventine“ bei įpareigoti Pravieniškių I-ųjų pataisos namų administraciją įgyvendinti Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalyje nurodytą teisės normą suteikti ilgalaikį pasimatymą, suteikiant teisę kartu gyventi su sugyventine K.G. Pareiškėjas H.J. nurodė, kad nuo 2000 metų kovo mėnesio pas jį apsigyveno K.G. ir nuo to laiko jie yra sugyventiniai, nes tarp jo ir K.G. 2002-08-13 buvo sudaryta partnerystės sutartis, kurią be jų pasirašė ir K.G. giminaičiai. Atsakovas – Pravieniškių I-ųjų pataisos namų atstovas su skundu nesutiko ir nurodė, kad pareiškėjas ne kartą kreipėsi į administraciją prašydamas suteikti ilgalaikį pasimatymą su sugyventine K.G. Nuteistajam buvo išaiškinta, kad Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 102 punkte nurodyta, kad į pasimatymą su nuteistuoju atvykę asmenys privalo pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ar dokumentą, kurio pagalba galima nustatyti atvykusio šeimos teisinį santykį su nuteistuoju, dokumentą apie partnerystę, įregistruotą įstatymų nustatyta tvarka, tačiau pastarųjų dokumentų pareiškėjas nepateikė.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuomone, skundo tenkinimas neatitiktų bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalies nuostatų, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 straipsnio, nustatančio, kad Civilinio kodekso trečiosios knygos XV skyriaus normos dėl bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento.

Kauno apygardos administracinis teismas 2004 12 17 sprendimu pareiškėjo skundą atmetė, remdamasis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 6,10,11 straipsniais, 94 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2d. įsakymu Nr.194 patvirtintų Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 102 punktu, ir nusprendė, kad Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos sprendimai yra pagrįsti ir jų naikinti nėra pagrindo. Tokį Kauno apygardos administracinio teismo sprendimą pareiškėjas H.J. apskundė apeliacinio skundu.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pagrįstai nurodė, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad nuteistajam ilgalaikiai pasimatymai, suteikiant teisę kartu gyventi leidžiami su sutuoktiniu, sugyventiniu ar artimaisiais giminaičiais bei Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 102 punkte nustatyta, kad į pasimatymą su nuteistuoju atvykę asmenys privalo pateikti asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, dokumentą, kurio pagalba galima nustatyti atvykusio šeimos teisinį santykį su nuteistuoju, dokumentą apie partnerystę, įregistruotą įstatymų nustatyta tvarka, kai reikia nustatyti atvykusio asmens partnerystės teisinį santykį su nuteistuoju, manytina neteisingai taikė galiojančias teisės normas, klaidingai jas aiškino ir todėl priėmė abejotiną savo teisingumu sprendimą, panaikindamas Kauno apygardos administracinio teismo pagrįstą ir teisingą 2004 12 17 sprendimą, atmetusį H.J. pareiškėjo prašymą pripažinti K.G. jo sugyventine. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priimdamas tokį sprendimą ne-

pagrįstai nustatė naują šeimos kūrimo formą – partnerystės sutartį, neturinčią jokio teisinio pagrindo. Teismo sprendimo nepagrįstumą galima vertinti, jei vadovausimės ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo bei Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksų nuostatomis, pateikiančiomis šeimos narių sąvokas, t.y. jose minima partnerystė, kurios įregistravimas yra pagrindas, suteikiantis galimybę naudotis specialiomis šeimos narių teisėmis, pavyzdžiui, kaltinamojo artimieji giminaičiai ir šeimos nariai teisme neprisaikdinami, gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus (LR BPK 82 str. 2d.), artimieji giminaičiai ir šeimos nariai neatsako už nepranešimą apie nusikaltimą (LR BK 238 str. 2d.) ir kt.

Civilinio kodekso „Šeimos teisė“ šeštosios dalies penkiolikto skyriaus normos nustatydamos išimtinai tik turtinius sugyventinių santykius, įtvirtina bendrai įgyto ir bendrai naudojamo turto teisinį režimą. Pagal šio skyriaus 3.230 str. sugyventinių bendrai naudojamu turtu pripažįstama: bendrai įgytas gyvenamasis namas ar butas, kurį sugyventiniai naudoja bendram gyvenimui; vieno iš sugyventinių nuomojamas ar teisėtai naudojamas gyvenamasis namas ar butas, kuris naudojamas bendram gyvenimui; sugyventinių bendrai įgytas ir bendrai naudojamas nekilnojamas turtas, baldai ir kiti namų apyvokos daiktai, išskyrus daiktus, kurie skirti individualiam vieno iš sugyventinių naudojimui, o taip pat turtas, kurį sugyventiniai naudoja rekreacijos tikslams (sodas, vasarnamis ir pan.).

Sugyventiniams taip pat yra numatoma suteikti teisę sudaryti notarinę sutartį dėl bendrai įgyto ir naudojamo turto padalinimo, pasibaigus jų bendram gyvenimui (3.231 str.). Pastarajai sutarčiai yra taikomos *mutatis mutandis* vedybų sutarties sudarymo nuostatos. Jeigu sugyventiniai nesudarys tokios sutarties dėl turto padalijimo, tai jis galės būti padalintas teisme vieno iš jų reikalavimu, pasibaigus jų bendram gyvenimui arba vienam iš jų mirus (3.232 str.) ir tuomet turtas bus dalinamas pagal 3.234 str. nuostatas. Analizuojant šiuos straipsnius kyla abejonių dėl jų teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir aiškumo, nes sugyventinių turtinių interesų apsauga yra įtvirtinta CK 3.233 str., numatančiame disponavimo *bendrai įgytu ir naudojamu turto* apribojimus, pavyzdžiui, sugyventinis be kito sugyventinio sutikimo neturės teisės parduoti, dovanoti ar kitaip apsunkinti jų bendrai įgytą ar naudojamą turtą, tačiau CK nėra nuostatų, pagal kurias sugyventinių bendrai įgytas ir naudojamas turtas būtų priskiriamas bendrajai jungtinei nuosavybei. Toks turtas, priklausomai nuo jo įgijimo pagrindo, yra asmeninė arba bendroji dalinė sugyventinių nuosavybė, juolab kad 3.234 str. 6 d. nustato, kad „kitas turtas, nenumatytas šio kodekso 3.230 straipsnyje, kuris buvo įgytas ar prižiūrimas panaudojant abiejų sugyventinių lėšas, dalijamas pagal bendrosios dalinės nuosavybės taisykles.“ Tampa neaišku, koku pagrindu šį turtą (numatytą 3.230 str.) teismas turėtų dalyti pasibaigus partnerystei, be to, kvestionuotina nuostata, kad toks turtas turėtų būti padalijamas sugyventiniams lygiomis dalimis (3.234 str. 2d.). Remiantis teismų praktika dabar neįregistruvusių santuokos asmenų visas turtas pagrįstai laikomas bendrąja daline nuosavybe ir esant ginčui dalijamas pagal Civilinio kodekso ketvirtosios knygos nuostatas, t.y. sugyventinių

turtui nėra taikomos teisės normos, reglamentuojančios sutuoktinių turto statusą. CK trečiosios knygos „Šeimos teisė“ reglamentuojami teisiniai santykiai atsiranda santuokos, giminytės, kitokiais įstatyme įtvirtintais pagrindais. Tam, kad šie teisiniai santykiai atsirastų, būtinas atitinkamas juridinis faktas, pavyzdžiui, santuokos sudarymas, gimimo įregistravimas ir pan. Nesusituokusių, tačiau gyvenančių kartu asmenų įgytam turtui negalioja bendrosios jungtinės nuosavybės prezumpcija, ir dėl to sugyventiniai, atsižvelgdami į kiekvieno iš jų indėlį į įgytą ar sukurtą turta, gali įrodinėti turimą tokio turto dalį bendrąją dalinę nuosavybę reglamentuojančių teisės normų pagrindu. Atitinkamas sugyventinių turtas, nors nuosavybės teise įregistruotas vieno iš jų vardu, gali būti pripažintas bendrąja daline nuosavybe, jei įrodoma, kad toks turtas buvo įgytas abiejų sugyventinių iš bendrų lėšų ir jų naudojamas. CK 4.80 straipsnio 2 dalyje nurodytas vienas iš bendrosios dalinės nuosavybės atidalijimo būdų – kompensacija pinigais [28]. Atkreiptinas dėmesys, jog net ir asmenų įregistravusių bažnytinę santuoką, tačiau neįtraukus jos į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje, turtui yra taikomas ne bendrosios jungtinės nuosavybės, bet dalinės nuosavybės turto teisinis režimas [29; 30; 31].

Kritikuotina ir Civilinio kodekso 3.234 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią „Gyvenamasis namas ar butas, kuris priklausė nuosavybės teise vienam sugyventiniui prieš prasidedant jų bendram gyvenimui, gali būti paliktas užufrukto teise kitam, jeigu šis sugyventinis turi bendrų nepilnamečių vaikų arba dėl savo sveikatos, amžiaus ar dėl kitokių svarbių aplinkybių neturi savo gyvenamosios patalpos.“ Atkreiptinas dėmesys, kad pagal šią nuostatą buvusiam sugyventiniui suteikiama daug daugiau teisių nei įstatymai numato buvusiam sutuoktiniui (CK 3.71, 3.86 straipsnis). Visų pirma buvusiam sutuoktiniui teismo sprendimu gali būti suteikiama teisė naudotis šeimos turtu ar jo dalimi (uzufruktas) tik tuo atveju, jei po santuokos nutraukimo su juo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. Tuo tarpu buvęs sugyventinis galėtų pretenduoti valdyti ir naudoti kito sugyventinio gyvenamąjį namą ar butą užufrukto teise *nepriklausomai nuo to, ar bendri vaikai lieka gyventi kartu su juo, ar ne*. Antra, skirtingai nei sutuoktinių atveju, sugyventiniui suteikiama teisė reikalauti užufrukto teisės, be kita ko, jei jis dėl tam tikrų aplinkybių (kurių sąrašas nėra baigtinis) neturi savo gyvenamosios patalpos. Trečia, nenustačius termino, kuriam buvęs sugyventinis gali reikalauti suteikti užufrukto teisę į kito sugyventinio namą ar butą, šis turtas būtų apsunkintas neterminuotai. Buvusiam sutuoktiniui tokia teisė gali būti nustatoma tik iki to laiko, kol kartu su juo gyvenantys vaikai sulaukia pilnametystės. Išdėstytos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad aptariama nuostata neatitinka nei šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų (CK 3.3 straipsnio 2 dalis), nei bendrųjų civilinės teisės principų (CK 1.2, 1.5 straipsniai) [26].

3. SUGYVENTINIŲ SANTYKIŲ TEISINĖ REGLAMENTACIJA UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Atsižvelgiant į tai, kad Civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios vyro ir moters bendrai gyvenančių ne-

įregistravus santuokos (sugyventiniai) buvo „konstruojamos“ remiantis įvairių užsienio valstybių teisės aktais (ypač Švedijos), tikslinga paanalizuoti šių santykių reglamentaciją Skandinavijos valstybėse bei Prancūzijoje.

Kai kurioms socialinėms grupėms gyvenimas be santuokos registracijos (kohabitacija) yra racionalus pasirinkimas gyvenant nesaugumo, neapibrėžtumo situacijoje, susiduriant su nepritekliais, nedarbu. Šiuo metu Lietuvoje plinta tai, kas savo kilme iš dalies gali būti prilyginta XX a. pradžioje industrinėse visuomenėse vykusiems šeimos formavimo kaitos procesams. Tuo laikotarpiu plito vadinamos „Stokholmo santuokos“, t.y. sugyventinių poros tarp skurdžių, darbininkišku visuomenės sluoksniu Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kt. [32]. Pažymėtina, kad bendro gyvenimo neįregistravus santuokos reguliavimas įvairių valstybių teisinėse sistemose atsirado ne kaip savitiksliis įstatymų leidėjų ar teismų kūrinys, o kaip valstybės institucijų mėginimas prisitaikyti prie pačios visuomenės demografinių pokyčių [33, p. 199]. Vakarų Europos lyginamoji demografinė analizė nustatė, kad nesusituokusių porų gyvenimas buvo toleruojamas tik Pietuose, tačiau pritarimas buvo juntamas ir daugelyje Šiaurės šalių [34, p. 291–309]. Vienoje iš Skandinavijos valstybių – Švedijoje, kurioje apie 70 proc. 16–29 metų amžiaus žmonių gyvena kartu nesusituokę, sugyvenimas įvardijamas specialiu terminu *sammanboende*, o sugyventinis – *sambo* [35, p. 95]. Jau 1969 metų direktyvoje dėl šeimos teisės reformos buvo minimas „Neutraliteto principas“, kuris pabrėžė, kad naujų įstatymų kūrimas turi būti kiek įmanoma neutralus skirtingų gyvenimo kartu formų bei moralinių požiūrių atžvilgiu. Kita vertus, santuoka šeimos teisėje privalo užimti centrinę poziciją. Remiantis neutraliteto teorija, buvo siekta dvipusės strategijos: 1) tikslas užkirsti kelią diskriminacijai dėl civilinio statuso; 2) suteikti poroms laisvę pasirenkant legalią jų santykių formą, „neįspraudžiant į vienaarūšių taisyklių rėmus [36].“ 1987m. priimtas Sugyventinių (bendrų namų) įstatymas (pakeitęs 1973 m. Nesusituokusių sugyventinių bendro būsto įstatymą) [37, p. 373], reglamentuojantis santykius tarp nesusituokusių vyro ir moters, gyvenančių kartu santuokai būdingomis aplinkybėmis. Pažymėtina, kad atskirame 1988 m. Homoseksualių sugyventinių įstatyme buvo nustatyta, jog Švedijos sugyventinių įstatymas taikomas ir bendram tos pačios lyties asmenų gyvenimui [38, p. 317]. Minėti teisės aktai iš esmės apibrėžė tik bendro būsto ir namų apyvokos daiktų nuosavybės aspektus [39, p. 287]. Švedijos sugyventinių įstatymas nustato specifinį sugyventinių turto teisinį režimą, nereikalaujamas išreikštos sugyventinių valios – užtenka, kad jie gyvena kartu santuokai būdingomis aplinkybėmis (ši sąlyga preziumuojama, jeigu sugyventiniai turi bendrų vaikų ar tą patį registruotą gyvenamosios vietos adresą) [40, p. 507]. 2003 m. liepos 1 d. buvo priimtas Sugyventinių įstatymas (pakeitęs 1987 m. įstatymą bei 1988 m. Homoseksualių sugyventinių įstatymą), kurio daugelis nuostatų nepakito, tačiau novacija ta, kad šis teisės aktas pateikia sugyventinių sąvoką bei detalizuoja tokių santykių baigties atvejus. Pagal minėtą teisės aktą sugyventiniais laikomi du asmenys, nuolat gyvenantys kartu kaip pora ir turintys bendrą namų ūkį. Remiantis šiuo apibrėžimu, galima išskirti

požymius, kuriuos turi atitikti asmenys tam, kad jų turtiniai santykiai būtų reguliuojami Sugyventinių įstatymo nuostatomis: 1) santykių trukmė – pastovūs, ilgalaikiai; 2) sugyventinis kartu su savo partnere(-iu) turi gyventi kartu kaip pora, t.y. asmenis sieja lytiniai santykiai; 3) sugyventinis turi bendrą ūkį su partneriu(-e), t.y. pasiskirstymas namų ruoša bei išlaidomis. Pažymėtina, kad broliai ar seserys, gyvenantys kartu, nėra laikomi sugyventiniais; nei vienas iš asmenų neturi būti įregistruvęs santuokos ar partnerystės ir šio teisės akto nuostatos taikomos tiek skirtingos, tiek tos pačios lyties asmenų turtiniams santykiams reguliuoti [41]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XV skyriaus nuostatos buvo rengtos remiantis 1987 m. Švedijos sugyventinių įstatymu, ir būtent iš jo perimta sugyventinių bendrai įgyto ir naudojamo turto kategorija.

Apibendrinant galima teigti, kad 2003 m. Sugyventinių įstatymo tikslas – tik minimaliai apsaugoti silpnesnės šalies teises ir interesus pasibaigus jų santykiams, nes įstatymas nenumato pareigos teikti išlaikymą, teisės paveldėti turtą (nebent sudarytas testamentas), vaiko, gimusio sugyventiniuose santykiuose, globa suteikiama motinai (nebent tėvas pripažįsta tėvystę).

Danijoje 1968 m. pasiūlymas asimiliuoti santuokos institutą su nesantuokiniu gyvenimu sulaukė didelio pasipriešinimo Parlamente, o kai kurie jo nariai reiškė nepasitenkinimą vis didėjančiu nesantuokinių porų skaičiumi. Tačiau Santuokos komitetas pradėjo tirti taip vadinamo gyvenimo „be popierių“ arba „santuokų be dokumentų“ aplinkybes. Pastarasis komitetas nepritarė privalomam gyvenimo nesusituokus reglamentavimui, kadangi nebuvo įrodymų, kad sugyventiniai norėtų lygiaverčių sutuoktiniams teisių, todėl viena iš Komiteto išvadų – įstatymai turi formuoti požiūrį, skatinantį poras sudaryti santuoką. Danijoje vis dėlto prerogatyva teikiama santuokos institutui, o gyvenimo atžvilgiu ilgą laiką buvo laikomasi *laissez-faire* principo. Sugyventinis, kuris siekė įgyti atitinkamas nuosavybės ar paveldėjimo teises, privalėjo susituokti arba sudaryti sutartį, kurios galiojimas tarp sugyventinių buvo patvirtintas 1960 metais. Ir tik 1989 m. Danija priėmė Registruotos partnerystės įstatymą, kuris iš esmės suteikė tos pačios lyties asmenims teises, panašias į sutuoktinių.

Norvegijoje 1902 m. Baudžiamojo kodekso 379 straipsnyje gyvenimas nesusituokus buvo įvardijamas kaip pažeidimas, tačiau 1972 m. šis straipsnis buvo panaikintas. Asmenys, gyvenantys kartu kaip vyras ir žmona, t.y. santuokai panašiomis aplinkybėmis, yra laikomi viengungiais ir sutuoktinių statuso neįgyja (pasibaigus tokiems santykiams kiekvienas iš jų turi teisę į savo turtą (daiktus), o po vieno mirties, kitas sugyventinis neįgyja paveldėjimo teisės, o esant testamentui – sugyventiniui taikomas didžiausias paveldėjimo mokesčio tarifas) [42, p. 517–518]. Norvegijoje sugyventinių (vyro ir moters) santykių reglamentacijai nėra skirtos atskiros teisės akto, kaip pavyzdžiui, 1991 m. Santuokos įstatymas, reglamentuojantis civilinės santuokos teises pasekmes, ar 1993 m. priimtas Partnerystės įstatymas, suteikiantis tos pačios lyties asmenims įregistruoti partnerystę, suteikiančią visas teises santuokos sudarymo pasekmes, išskyrus teisę sudaryti pačią santuoką ir teisę įsivaikinti. Tačiau neformali

kohabitacija vis dėlto pripažįstama, nors tokių santykių teisinės pasekmės reglamentuotos labai fragmentiškai. Esminis turtinius santykius tarp sugyventinių reglamentuojantis teisės aktas 1991 m. liepos mėn. priimtas Teisės į bendrą būstą ir namų apyvokos daiktus įstatymas Nr.45, kuris suteikia teisę sugyventiniui, pasibaigus jų santykiams (dėl separacijos ar vieno mirties) nusipirkti „specialiomis sąlygomis“ buvusį bendrą būstą ar namų apyvokos daiktus, priklausiusius kitam sugyventiniui asmeninės ar dalinės nuosavybės teise. 1999 m. speciali ekspertų grupė pateikė ataskaitą dėl sugyventinių atskirų teisių reglamentacijos bei galimus reglamentacijos patobulinimo projektus [43].

Prancūzijoje apie 1960 m. sugyvenimas nebuvo laikomas teisėtu, netgi buvo laikoma, kad tokie santykiai apskritai neegzistuoja. Pasak Napoleono, „sugulovai patys save pastato už teisės ribų ir teisė jais nesidomi“ [44, p. 253]. Teisė smerkė arba ignoravo gyvenimą nesusituokus, tačiau vis daugėjo taip gyvenančių asmenų, priklausančių neturtingųjų subkultūrai arba rasinėms ar etninėms mažumoms. Pastarieji kūrė neoficialias santuokas, nes teisėtos santuokos procesas jiems buvo per daug sudėtingas. Buvo pradėta reaguoti į santuoką net kaip į individualios laisvės pažeidimą. Šiandien sugyvenimas ir sugyventinių teisė įgyja naują požiūrį bei formas. Ekspertai neabejoja dėl požiūrio, kad nesantuokiniai jaunimo santykiai yra traktuojami kaip „merginimasis“ ar „ikivedybinis išbandymas“. Sugyvenimas vis labiau panašėja į alternatyvą santuokai nei į santuokos išangą. Yra vengiama traktuoti sugyventinius tiksliai kaip sutuoktinius, bet kartu jie nelaikomi ir nepažįstamais. Kai kurie teisės teoretikai gyvenimą nesusituokus gretina su Romėnų *concubinatus* – žemesnio santuokinio statuso rūšimi [45, p. 152–153]. Prancūzijos Civilinis kodeksas [46] iki 1999 m. tiesiogiai nereglementavo gyvenimo nesusituokus, tačiau teismai, nagrinėdami šio pobūdžio bylas, lygino jį su teisiškai įforminta santuoka. Nustatyta, kad nesutarimai tarp sugyventinių dažniausiai kyla dėl turto. Nuo XIX a. vidurio laisvosios sąjungos partneriai, nutraukę santykius, turto dalybų atvejais būdavo teisiškai panašioje padėtyje kaip ir susituokusios poros, kurių turtui buvo taikomas nuosavybės atskirumo režimas. Tokiu atveju problema atsirasdavo įrodinėjant daiktų nuosavybės teisę bei nustatant kiekvieno jų indėlį įgyjant turtą. Kai kuriose bylose ieškovas galėjo įrodinėti, kad tarp jo ir atsakovo yra *de facto* partnerystė, t.y., kai du ar daugiau asmenų susitaria kooperuoti turtą ar pasidalinti galimas pajamas ar santaupas. Be to, partneriai buvo įpareigoti prisidėti prie išlaidų. Jei ieškovas galėjo pateikti tokios partnerystės įrodymų (susitarimą sujungti turtą, dalintis pelnu bei nuostoliais), turto padalijimas, pasibaigus tokiai partnerystei, panašus į turto dalybas esant įstatyminiam sutuoktinių turto teisiniui režimui. Tačiau pastarąją partnerystę įrodyti yra sunku. Apeliacinis teismas išaiškino, kad laisva sąjunga negali sukelti teisių pasekmių, nebent sugyventiniams yra būdingas tam tikras gyvenimo trukmės bei stabilumo laipsnis, panašiai kaip ir santuokos atveju, kai stabilumas grindžiamas monogamijos principu ir seksualinių ryšių draudimu su kitais asmenimis. Moters ir vyro sugyvenimas, pagrįstas susitarimu, kad kiekvienas jų gali turėti meilužes ar meilužius, yra laikomas tik meilės ryšiais, ne-

paisant sugyvenimo trukmės ir negali būti pripažintas kaip stabilus sugyvenimas.

1999 m. lapkričio 15 d. įsigaliojo įstatymas, įtvirtinantis galimybę sudaryti civilinę solidarumo sutartį (pranc. *Pacte Civil de Solidarite*, arba *PaCS*). Kitaip nei registruota partnerystė, *PaCS* nesukuria naujo teisinio statuso ir šios sutarties¹ [47] šalys išsaugo teisę sudaryti santuoką. Tokią sutartį gali sudaryti tiek tos pačios, tiek priešingos lyties asmenys [48, p. 386–387]. Kita vertus, Prancūzijos civilinio kodekso 515-2 straipsnis nustato asmenų kategorijas, tarp kurių civilinė solidarumo sutartis negalima, pavyzdžiui, asmenų, kurių bent vienas yra susituokęs arba jau yra sudaręs tokią sutartį su kitu asmeniu, tarp tiesiosios linijos giminaičių ir pan. Civilinio kodekso 515-4 straipsnis numato, kad asmenų, susietų civiline solidarumo sutartimi, santykiai turėtų būti grindžiami abipuse moraline bei materialine parama. Kartu su *PaCS* tos pačios lyties poroms buvo suteikta ir kohabitacijos teisė (*concubinage*) [49, p. 53], kurią įtvirtina Civilinio kodekso 515-8 straipsnis, nustatydamas, kad kohabitacija – tai faktinė sąjunga tarp dviejų skirtingos arba tos pačios lyties asmenų, kuriai būdingas stabilumas ir tęstinumas.

Minėtinas specialus dokumentas, pagal kurį sugyventiniai gali būti traktuojami kaip lygiaverčiai sutuoktiniams. Pastarasis dokumentas vadinamas „santuokinio gyvenimo sertifikatu“. Sugyventiniai sertifikatą gali įsigyti šalies savivaldybėje pateikdami prašymą, patvirtintą dviejų liudytojų, kad pora iš tikrųjų gyvena „santuokinį gyvenimą“. Pastarieji sertifikatai neturi teisinės galios, bet jie yra pripažįstami daugelio viešųjų agentūrų bei privačių institucijų kaip šalių statuso įrodymas, ir suteikiantys teisę vadinti juos „šeimos“ nariais. Sertifikato gavimo procedūra nėra tokia oficiali ar iškilminga kaip santuokos įregistravimo.

Apibendrinant galima teigti, kad Šiaurės Europoje ir Prancūzijoje pastebima tendencija, jog sugyventinių poros keičia santuokas, t.y., jei anksčiau jos buvo tik preliudija į santuoką (susituokiama susilaukus vaikų), tai dabar gyvenimas kartu nesusituokus savo trukme dažnai prilygsta santuokoms [50]. Kita vertus, žinomo Prancūzijos šeimos teisės reformų bei įstatymų projektų autoriaus Žano Carbonnier teigimu, nors teisė, bėgant laikui, privalo keistis, vis dėlto teisiškai įforminta santuoka tarp kitų Civilinio kodekso institutų yra dalis „nerašytos Prancūzijos konstitucijos“ ir verta suabejoti, ar teisės aktų, reglamentuojančių įvairius asmenų tarpusavio santykius, gausa atitinka šeimos teisinių santykių kūrimo tikslus bei uždavinius.

Taip pat teigtina, kad užsienio valstybėse požiūris į gyvenimą neįregistravus santuokos skiriasi: vienose – toks gyvenimo būdas toleruojamas (ypač skandinaviškas modelis: įstatymų leidėjas siekia pabrėžti lygybės interesą – susiedamas, kiek tai įmanoma registruotos partnerystės institutą su santuoka); kitose – palaiapsniui liberalėja – neregistruota santuoka tampa parankia alternatyva registruotai (tarkime, Prancūzijoje, nepaisant to, kad *PaCS* (kartu su kohabitacija)

¹ Atkreiptinas dėmesys, kad *PaCS* nors ir įvardijama kaip sutartis, tačiau jos reglamentacija yra pirmoje Prancūzijos civilinio kodekso knygoje „Asmenys“, o tai rodo nevienareikšmių požiūrį į šią novelą.

rado savo „nišą“ Civilinio kodekso I knygoje, vis dėlto šis institutas traktuojamas kaip specifinė sutartis), o dar kitose (Rusija, Latvija) – teisinio statuso neįgyja (įstatymų leidėjas pabrėžia santuokos instituto svarbą, neregamentuodamas tokių santykių arba nustatydamas tik dalinę jų reglamentaciją, pavyzdžiui, Lietuvoje – tik turtinių santykių reguliavimas, Belgijoje tokio pobūdžio nuostatos įtvirtintos Civilinio kodekso knygoje, reglamentuojančioje nuosavybės santykius). Taigi akivaizdžiai pastebima šeimos transformacija: greta santuokos egzistuoja ir sugyventinių (tiek ir tos pačios lyties asmenų) poros, kurių santykiai palaiapsniui įgauna juridinę išraišką. Siekiant Europos šeimos teisės komisijos [51] užsibrėžtų tikslų – unifikuoti ir harmonizuoti atskirų valstybių šeimos teisę sukuriant tam tikrus bendrus standartus (principus), šio instituto reglamentavimo reikalavimai turėtų būti nedviprasmiški. Manytina, kad yra akivaizdus poreikio apsaugoti silpnesnę šalį ir kitos šalies privačios autonomijos prieštaravimas, todėl šių santykių teisinio režimo reguliavimo lygis negali būti aukštas, tačiau svarbus apibrėžtumas, t.y. jei sutartis ar teisinė registracija yra kriterijai, tai momentas, kada galima taikyti teisės normas, yra lengvai suvokiamas [52], priešingai nei tokia reglamentacija kaip „ilgalaikis gyvenimas poroje“ ar „ne mažiau kaip vieneri metai“ ir pan.

IŠVADOS

1. Galima teigti, kad pasirinktas ir Civiliniame kodekse nustatytas bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (sugyventinių) teisinio reglamentavimo skandinaviškas modelis neatitinka šeimos kūrimo formos bei jos tikslų, t.y. Civilinio kodekso trečios knygos VI dalies straipsniai yra skirti ne kitų šeimos narių teisėms ir pareigoms nustatyti, o reglamentuoja asmenų gyvenančių faktiniuose santuokiniuose santykiuose, turtinius santykius, tačiau nei jų, nei jų vaikų teisinis statusas nenustatytas, todėl siūlytina suformuluoti nuostatas dėl faktinių santuokinių santykių arba iš esmės tobulinti esamas normas dėl partnerystės (sugyventinių) kartu suvienodinant vartojamą terminologiją.

2. Civilinio kodekso nuostatos, reglamentuojančios išimtinai tik turtinius vyro ir moters kartu gyvenančių neįregistravus santuokos santykius, yra dviprasmiškos bei stokoja nuoseklumo ir teisinio aiškumo, todėl tikslingos nustatant, koks momentas laikytinas sugyventinių santykių pabaiga, su kuria sietinas bendrai įgyto ir naudojamo turto padalijimas (3.232 str.) kartu įvardijant, kokiomis nuostatomis remiantis dalijamas turtas. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad bendrai įgyto ir naudojamo turto teisinis režimas pagal savo sudėtį ir disponavimo turtu apribojimais beveik atitinka šeimos turto teisinį režimą (CK 3.84–3.86 str.), siūlytina keisti nuostatas (3.234–3.235 str.), kurios nepagrįstai suteikia daugiau teisių sugyventiniams nei įstatymai numato sutuoktiniams.

3. Daugelio Europos valstybių panašių santykių teisinio reglamentavimo analizė rodo, kad alternatyvių šeimos santykių kūrimo modeliai (palyginti su santuokos pagrindu įgyjamu statusu) dažniausiai negarantuoja šių santykių subjektams visapusiškos teisių ir interesų apsaugos, o apima tik tam tikrų teisių ar pareigų nustatymą. Be to, daugelyje valstybių „partnerystės“ institutas yra skirtas tos pačios lyties santykių reglamentacijai, bet ne santuokos „dubliavimui“.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla. 1993.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74.
3. Demografijos metraštis. Vilnius: Statistikos departamentas, 2004.
4. Maslauskaitė A. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Justitia, 2005.
5. Wilkins R.G. International Law, Social Change and the Family// <http://www.ngowatch.org/wilkins.pdf>.
6. Gimstamumas ir šeima: biografinis požiūris. Vilnius, 1999
7. Miškinis P.A. Sugyventinių teisių reglamentavimo problemos // Jurisprudencija, 2003. T. 37(29).
8. RTFSR Santuokos, šeimos ir globos įstatymų kodeksas. Vilnius. 1954.
9. Матвеев Г.К. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1978.
10. Sverdlovas G.M. Santuoka ir šeima Tarybų valstybėje. Vilnius: Valstybinė politinės literatūros leidykla, 1947.
11. Белякова А.М. Ворожейкин Е.М. Советское семейное право. Москва: Юридическая литература, 1974.
12. TSRS aukščiausiosios tarybos žinios.1944, Nr. 37.
13. Рясенцев В.А. Семейное право. Москва: Юридическая литература, 1971.
14. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas ir kiti pagrindiniai norminiai aktai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą, įvaikinimą, globą, pašalpas šeimai // Oficialių dokumentų tekstai su pakeitimais ir papildymais iki 1999 m. gruodžio 10 d. Vilnius: Saulužė.
15. Nemaikštytė E., Poškutė M. Partnerystės įstatymas – kurį kelią pasirinkti Lietuva? // Teisės žinios. 2006 m. Nr. 4 (17).
16. Išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706 su vėlesniais pakeitimais: Nr. IX-2237, 2004-05-18, Valstybės žinios, 2004 Nr. 88-3208 (2004-06-30).
17. Valstybinės šeimos politikos koncepcijos projektas// <http://www.lrs.lt>
18. Моккевичиус R. Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2000.
19. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
20. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341.
21. Мананкова Р. П. Правовые проблемы членства в семье. Томск, 1985.
22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
23. Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos) įstatymo projektas // <http://www.lrs.lt>
24. 2004-07-14 Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Dėl partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos) įstatymo projekto (IXP-3272) <http://www.lrs.lt>,
25. Civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.229, 3.230, 3.232, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.229(2) straipsniais įstatymo projektas <http://www.lrs.lt>
26. 2007-09-03 Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Teisės departamento išvada Civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.229, 3.230, 3.232, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.229(2) straipsniais įstatymo projektui Nr. XP-2459// <http://www.lrs.lt>
27. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2005 m. balandžio 26 d. sprendimas, priimtas byloje H.J. v. Pravieniškių 1-ieji pataisos namai Nr. A¹⁰-483-05.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje D.Z. v. R.A.I., Nr. 3K-7-332/2006.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje E.V. v. E.Š., Nr. 3K-3-305/2006.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje A.S. v. R.J Nr. 3K-3-107/2005.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje R.R. v. A.R Nr. 3K-7-563/2005.
32. Kiernan K. Unmarried cohabitation and parenthood in Britain and Europe.// Law and Policy. 2004, Vol 26(1).
33. The Evolution of Family Law - From Status to Contract and Relation// European Journal of Law Reform. 2001, vol.3, No 3.
34. Hantrais L. Socio-demographic Change, Policy Impacts and Outcomes in Social Europe. // Journall of European Social Policy. 1999. Vol 9(4).
35. David Bradley. Family Law and Political Culture. Scandinavian Laws in Comparative Perspective. Modern Legal Studies. London: Sweet and Maxwell, 1996.
36. Sörgjerd C. Neutrality: The death or the revival of the traditional family? Regulating informal partnerships in Sweden // <http://www2.law.uu.nl/priv/cefl/Con2004/CONHome2004.html>
37. Family Law. Information on the Rules. Ministry of Justice, Sweden: Regeringskansliet, 1998. P.20-24; Swedish Law. 1994.
38. Agell A. Is There One System of Family Law in the Nordic Countries? // European Journal of law reform. 2001, vol.3, No 3.
39. Ytterberg H. Sweden – Additional Regulation Besides the Registered Partnership // Aktuelle juristische Praxis, 2001.
40. Family Law in Europe. London: Butterworths, 1995.
41. Cohabitees Act // <http://www.sweden.gov.se/sb/d/2768/a/16220>.
42. Hamilton C., Perry A. Family Law in Europe. – London: Butterworths, 2002.
43. Asland Jh. Legislation of informal cohabitation in Norway // <http://www2.law.uu.nl/priv/cefl/Con2004/CONHome2004.html>.
44. Glendon M.A.. The Transformation of Family Law.

State Law and Family in the United State and Western Europe. The University of Chicago Press // Chicago and London, 1989.

45. Гис Ф., Гис Дж. Брак и семья в Средние века. Москва: РОССПЭН, 2002.
46. Code civil. Paris: Editions Dalloz, 1992.
47. H.U.Jessurun D'Oliveira. Registered Partnerships, PACSes and Private International Law // Cohabitation non maritale. Evolution recent en droit Suisse et etranger. Actes du Colloque de Lausanne du 23 fevrier 2000. Geneva, 2000.
48. Forder C. European Models of Domestic Partnership Laws: The Field of Choice // Canadian Journal of Family Law. 2000, No 17.
49. Bellas M. Šeimios, partneriai, vaikai ir Europos Sąjunga // Šeimios politikos ir teisės iššūkiai Europoje. Vilnius, 2004.
50. Kiernan K. The State of European Unions: An analysis of FFS data on Partnership Formation and Dissolution, 2000.
51. Boele-Woelki K. The principles of European family law: its aims and prospects// <http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000012/article.pdf>.
52. Scherpe J. The legal status of cohabitants - requirements for legal recognition//<http://www2.law.uu.nl/priv/cefl/Con2004/CONHome2004.html>.

PROBLEMS OF THE LEGAL REGULATION OF PERSONS NOT LEGALLY MARRIED BUT LIVING TOGETHER

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė*
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The Constitution of the Republic of Lithuania declares society's attitude towards the family, which is under the care and protection of the State (Art. 38). This constitutional provision is the key principle in law drafting. Moreover, it helps to solve theoretical and practical problems, which appear in the process of the family and the State interaction, the individual and society interplay. This provision should be taken into consideration especially in legislating marriage and family relation acts. This article presents the institution of cohabitation, which is one of the novelties of the Third Civil Code Book, titled "Family Law". Part 6 is called "Rights and Duties of Other Members of the Family". The norms of Chapter 15 regulate mutual property relations between man and woman living together without having their marriage registered. Fast globalization processes, social, economical and political changes have influenced the appearance of man's and woman's cohabitation derivatives, which by many theorists are considered as family alternatives leading to deinsti-

tutionalization of marriage and family relations. We cannot help appraising the situation that a number of cohabitants (factual marriages) have a tendency to grow. Consequently, the legislator cannot help reacting to such phenomena. In our opinion, provisions of "Family Law" of the Republic of Lithuania regulate the institution of cohabitation suggesting some contradictions. These norms do not only consolidate a new registration of marriage form, but also establish a new form of family, which is not included in the Constitution of the Republic of Lithuania. The sixth part of "Family Law" is designed not for the family members, but for the legalisation of relations of factual spouses. Therefore, the author proposes to modify Chapter 15 "Living Together of Persons not Legally Married (Cohabitation)" of Part 6 "Rights and Duties of Other Members of the Family" of the Third Book "Family Law" of the Civil Code of the Republic of Lithuania, to define it as factual marital relations and to establish the legal status of the members of factual marital relations and their children, which should be equal to the status of the children born in marriage. As the other way to eliminate deficiency the author proposes to improve the existing provisions.

Nowadays there are various approaches to cohabitation. The spectrum ranges from overtly hostile attitudes to full assimilation of formal marriage. This article draws attention to the institution of cohabitation in other foreign countries, especially Scandinavian, because the initial draft of this chapter of CC followed closely the Swedish Cohabitees Act.

Keywords: cohabitants, family members, partnership, property legal regime.

*Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, lecturer, doctor.